

Squid Game

“Acayip kapitalizm eleştirisi var, neoliberalizme nasıl saydırmış”, “mutlaka izle” benzeri coşkulu yoğun ısrarlara dayanamayıp herkesin konuştuğu “Squid Game” dizisini sonunda izledim. Her şeyden evvel güzel bir dizi. Dizide kapitalizm eleştirisi elbette var ama anlatılmak istenen bence yalnızca o değil.

Yazılarımda ilginç girişlerinden sonra piyasa kısmına geçişi bekleyenlere bir sürprizim var; bugünkü yazıda piyasa pek yok. Fakat sadece “piyasada ne oldu, ne olacak?” diye merak edenlerin de elleri ve gözlerinin boş dönmesine gönlüm razı olmaz. Geçen hafta Cuma günü yayınladığımız raporda yazdığımız gibi: *“Emtia ve gelişmiş ülke hisse senetleri için trend anlamında olumlu olmaya devam ederken kısa vadeli bir düzeltme için koşulların oluştuğunu düşünüyoruz. Gerçekleşmesi durumunda, trend yönünde tekrar konumlanması için bu düzeltmeyi fırsat olarak görüyoruz. Enflasyonun, piyasadaki genel görüşün aksine geçici olmadığını ve en az birkaç çeyrek daha yüksek kalacağını düşünüyoruz. İçeride ise TCMB'nin faiz indiriminin boyutu sürpriz oldu fakat bir yandan da bizim güçlü bilançolara sahip, döviz ve enflasyon artışına karşı korunaklı hisse seçimi tercihlerimizi doğrulamış oldu.”* Bu görüşlerin arkasındayız. İçeride şirketler finansal sonuçlarını açıklıyor. Bu da hisse seçimleri açısından elbette önemli. Bunları da paylaştığımız diğer raporlarımızdan takip edebilirsiniz.

Squid Game bana Zimbarodo'nun Stanford deneylerinin konu edildiği, daha doğrusu esin kaynağı olduğu “Das Experiment” filmini hatırlattı. Dizide herkesin vurguladığı kapitalizm veya neoliberalizm sistem eleştirileri de var. Zaten görmemek ve yazmamak için para alanlar hariç bunları eleştirmeyen pek kalmadı. IMF ve Davos gibi neoliberalizmin kaleleri bile modaya uyup, birçok sosyal demokrat olduğunu iddia eden partiden daha sol bir söylem noktasına geldi.

Dizide yarışmacı karakterlerinin hepsi ya suçlu ya da en azından kumar oynama gibi kötü alışkanlıklara sahip. Yarışmacılar arasında, yaşanan finansal ve ekonomik kriz sonrası tüm birikimini kaybetmiş, merkez bankaları politikaları ile şişen konut ve kirayı artık karşılayamadığı için evinden atılmış sıradan bir emekli olsaydı iyi olmaz mıydı? Ya da parlak gelecek vaatlerine inanıp ABD’de eğitim kredisi çekerek okumuş, eve döndüğünde ise cam tavanlar ile karşılaşmış, kurallara uyduğu için geçim zorluğu çekerken başkalarının etik ve kanun dışı yöntemler ile zenginleştiğini gördüğü için hem sisteme güvenini hem de ruh sağlığını kaybetmiş bir beyaz yakalı olsaydı şık olurdu sanki. Dizinin odağındaki tek beyaz yakalının bir finansal dolandırıcı karakteri olması fazla klişe değil mi? Kumar bağımlısı emekçiyi saymazsak, diğerleri de namuslu dürüst çalışandan ziyade Marx’ın ‘lumpen’ diye adlandırdığı kategoriden. Göçmen Ali emekçi ama o da yasadışı çalışan. Bunlar bir kenara, ilginç bulduğum bir ayrıntı da toplu katliam sonrası oyuncuların biri oyunların iptali için oylama istediğinde, bir oyla zar zor kazandı ve beraberliği bozan son oy 001’den geldi. Yani yarısı para için ölmeye hazır veya o kadar muhtaç olan bir “kaybedenler” grubu var karşımızda. Yönetmen, bir toplum tükenmiş, küskün, yozlaşmış ve “kaybedenler” gibi insanlar ile doluyorsa, çoğunluk kararları da bunu yansıtır demeye çalışıp, çoğulcu demokrasiye bir gönderme mi yapıyor diye düşünmeden edemedim.

VIP denen kişilerin maskeleri ve o sahnelerin insanı rahatsız edici dekorunun esin kaynağı, muhtemelen Marie-Hélène de Rothschild’in 1972 yılında Château de Ferrières’de düzenlediği ve dönemin zengin ve film oyuncularının da katıldığı sürrealist balo. Bu balonun dekorları Salvador Dali tarafından düzenlenmiş ve Stanley Kubrick’in ‘Eyes Wide Shut’ filmine de ilham olmuştu. Gecenin teması olan sürrealizme göre giyinmek zorunda kalan misafirler için hazırlanan davetiyelere de Belçikalı sürrealist ressam René Magritte’nin tabloları esin kaynağı olmuş. Dizideki geniş perspektifli çekimler ve müzikler müthiş. Bu açıdan da 2001 Space Odyssey ve Parasite isimli Kore filmini de çağrıştırdı.

VIP denen bu ultra zenginler, en azından fizik, duruş ve konuşma olarak artık az gelişmiş ülkelerde daha sık rastlanan kötü kalpli iş insanı tiplemesine uygun olmaz mıydı? Daha gerçekçi modern global ultra zengin karakterler, aralarında Netflix’in de bulunduğu yeni nesil teknoloji şirketleri zenginlerinin de olduğu bir grup olamaz mıydı? Yoksa onlar aslında iyi insanlar mı? Hatta beklenen kurtarıcılar onlar mı?

Yaptığınız yorumlar tabii ki de sizin sübjektif bakış açınızı yansıtır ve birçok şey özellikle de sanat eserleri farklı yoruma açıktır. Ama dizinin, sembolizmi ustaca kullandığını anladıktan sonra yönetmenin de ustaca yerleştirilmiş ipuçları ile sizi biraz daha derine inmeye teşvik ettiğini tahmin ediyorum. Bu ipuçlarının en önemlisi ise ikinci bölümde. Onları gördükten sonra, benim için dizi yeni başladı diyebilirim. İkinci bölümde dedektif, kayıp olan kardeşinin odasını ziyaret ettiğinde, kardeşinin kişisel kütüphanesine bakarken masanın üzerinde duvar boyunca birkaç kitap var. Bu kitaplarda Picasso, Vincent Van Gogh, Monet isimleri ve yanlış görmediysem bir Nietzsche resmi de bulunuyor. Bunlar belli belirsiz görülüyor. Fakat daha net görülsün diye masanın üstüne bırakılan iki kitabın üstünde Fransız psikanalist Jacques Lacan ve René Magritte isimleri var.

Bu iki ismin orada görünmesi tamamen tesadüf de olabilir ama bu kadar ustaca çekilmiş bir dizide tesadüfe pek yer yok sanırım. Magritte'nin en meşhur birkaç resmini biliyordum, o kadar. Lacan ile tanışmam ise Zizek sayesinde oldu. Kitaplarını alıp okumaya çalışmışım ama muhtemelen en fazla yarısını anladım. Lacan da aynı Hegel gibi okuduktan sonra aklımda geriye kalanlardan en somut olanlarının baş ağrısı oluşturduğu yazarlardan biri oldu maalesef. Yine de bazı temel kavramlarına aşinayım diyebilirim.

Peki bu ikisinin kapitalizm ve post liberalizm eleştirisi mesajı veren filmde ne işi var? Belçikalı ressamın 'The Empire of Lights' serilerini araştırdım ve resmin değişik versiyonlarına baktım. Bir kere çok güzeller. Ama bu biraz tuhaf bir güzellik. Sanki alışageldiğinizin tersini size gösteriyor ve siz, aslında normal olanı tuhaf ve aykırı gibi görüyorsunuz. Tam anlatamadım ama bu duygu nasıl anlatılır bilemedim. İyi ile kötünün bir arada var olduğunun simgesi gibi yorumlar da okudum. Belki de dizideki avdan avcıya, kurbandan zalime, korkak oyuncudan katile ve zalim yöneticiye giden bir içsel yolculuğu tasvir ediyor.

Lacan'ın "arzu" kavramında ise birbiriyle ilgili temel bir fikir var: Arzu genellikle ihtiyaçla karıştırılır. Ancak ikisi arasındaki fark, ihtiyacın karşılanabiliyor olması fakat arzunun hiçbir zaman karşılanamayacak olmasıdır. Arzu ile ihtiyacı karıştırırız. Burada profesyonelce manipülasyonlar da vardır. Reklam sektörünün ana işlevlerinden biri aslında budur. Genellikle ihtiyacımız olduğunu düşündüğümüz şeyler vardır, ancak bunların çoğu gerçekten ihtiyaç değil, arzulardır. Modern insanlar olarak bu yüzden asla tatmin olamıyoruz. Dizinin sistem eleştirisinin zirve noktası aslında tam da burası, şiddet dolu sahneler değil bence.

Squid Game'in bence en iyi bölümü olan altıncı bölümü "Gganbu", sistemin içinde hayatta kalabilmek için bencil olmak gerektiğini açıkça ortaya koyuyor. Önceki oyunlarda, genelde şirketlerde de üzerinde çok durulan takım ruhu, dayanışma ve gerektiğinde fedakârlık yapma konuları bir anda ustaca ters yüz ediliyor ve dizinin bence anlatsal dönüm noktası. Bu şekilde oyuncuların birliği bozuluyor ve her koyun kendi bacağından asılır noktasına geliniyor. İnsanın doğal hali bu mu yoksa şartlar mı insan karakterini yaratır gibi büyük sorular var burada. Nitekim kendi hayatını feda eden olduğu gibi arkadaşını kandırıp ölüme yollayan da, yani özgür irade de var.

Squid Game'in ana mesajı da, okuduğumuz bir sürü kendini geliştirme, liderlik ve hatta piyasa ile ilgili kitabın tam tersi. Arzuların ve ihtiyaçların aynı değil. Arzularını takip ettikçe içindeki boşluk büyüyecek. Kendimi geliştireceğim, devamlı ilerleyeceğim demek yerine bir nefeslen, düşün. Aralıksız büyüme zaten sağlıklı ve hatta imkânsız. Şirketler kar rekoru kırdığında, bir sonraki senenin daha da karlı olması gerekiyor, hâlbuki şirket mezarlığı sadece kısa vadeli kar büyütme peşinde olan, bunu da belirli bir süre başardıktan sonra batan şirketlerle dolu. Her zaman daha fazlasını arıyoruz, kısa vadeli tatmin için şirketler, topluluklar ve dünyayı yok ediyoruz. Bu arayışta da sağlığımıza, başkalarının sağlığına ve hayatına da amaca giden yolda katlanılması gereken maliyetler olarak bakıyoruz.

Dizinin başlarında gardiyanlarla tartışanlar, kendi aralarında tartışmaya başlar; ittifaklar kurulur, sona erer, başkaları kurulur. Tamamen oyunun organizatörleri tarafından tasarlanan ve VIP'lerin bu insanların aşağılanmayı ve kötü muamele görmeyi hak ettiği fikrini güçlendiren etik bir ikilem önlerine çıkar. Sonuca giden her yol mubah mıdır? Yoksa sonunda ölüm de olsa bağlı olduğumuz değerler var mı? Bu değerler kaybedildiğinde, zaten ruhu ölü ama bedeni canlı zombiler olmaz mıyız?

Magritte... İyi ve kötünün tezadı, gece ve gündüzün bir arada olması. Çocuklukta mutluluk, eğlence ve yaşam kaynağı olan basit oyunlar, dizide ve modern sistemde bunun tam tersini, endişe ve ölümü temsil etmesi paradoksaldır. Oyun, basitliği ve temiz rekabeti temsil ediyor ve çocuklar mutlu olmak için oyun oynuyor.

Her şeyden önce gözlerimizi açmamız gerekiyor. Olayları düşündüğümüz, olması gerektiğini sandığımız veya bize gösterilmek istenen gibi değil, olduğu gibi görmeye çalışmamız gerekiyor. Kolay değil hatta çok zor. Ama başka yolu da yok. Melville'nin Moby Dick'inde kaptanın dediği gibi: "Gözle görülen her şey, insan, mukavvadan bir maske gibidir. İnsan delecekse, o maskeyi delip geçmeli! Tutsak, duvarı delmeden nasıl kaçabilir hapisten?"

ÇEKİNCE:

Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti, yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Söz konusu rapor belli bir kişiye veya mali durumları, risk ve getiri tercihleri benzer nitelikteki bir gruba yönelik olarak hazırlanmamıştır. Belirli bir getirinin sağlanacağına dair herhangi bir vaat veya taahhütte bulunulmamaktadır. Tüm yorum ve tavsiyeler öngörü, tahmin ve fiyat hedeflerinden oluşmaktadır. Zaman içinde piyasa koşullarında meydana gelen değişiklikler nedeniyle söz konusu yorum ve tavsiyelerde değişikliğe gidilebilir. Size uygun olan yatırım araçlarının ve işlemlerin kapsam ve içeriği uygunluk testi neticesinde belirlenir. Uygunluk testi, yatırım kuruluşu tarafından pazarlanan ya da müşteri tarafından talep edilen ürün ya da hizmetin müşteriye uygun olup olmadığının değerlendirilmesi amacıyla, müşterilerin söz konusu ürün veya hizmetin taşıdığı riskleri anlayabilecek bilgi ve tecrübeye sahip olup olmadıklarının tespit edilmesidir. Bu raporda yer alan her türlü bilgi, yorum ve tavsiye uygunluk testi ile tespit edilecek risk grubunuz ve getiri beklentiniz ile uyumlu olmayabilir. Bu nedenle, uygunluk testi neticesinde risk grubunuz tespit edilmeden sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi amaç, bilgi ve tecrübenize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Burada yer alan bilgi ve veriler, araştırma grubumuz tarafından güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan derlenmiş olup, doğrulukları ayrıca araştırılmamıştır. Bu nedenle, bu bilgilerin tam veya doğru olmaması nedeniyle doğabilecek zararlardan Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ve çalışanları sorumlu değildir. Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. tarafından farklı bölümlerde istihdam edilen kişilerin veya Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin ortaklarının ve iştiraklerinin bu raporda yer alan tavsiyelerle veya görüşlerle hemfikir olmaması mümkündür. Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ile piyasanın işleyişinden kaynaklanan makul nedenlerden dolayı, Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ortakları, çalışanları, yöneticileri ve bunlarla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkileri bulunan istihdam ilişkisi doğuracak bir sözleşme çerçevesinde veya herhangi bir sözleşme olmaksızın çalışan ve tavsiyenin hazırlanmasına katılan tüm gerçek veya tüzel kişiler ile müşterileri arasında önlemeyen çıkar çatışması ve objektifliği etkilemesi muhtemel nitelikte ilişkiler doğabilir. Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. , ortakları veya iştirakleri, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirildikleri yatırım hizmetleri ve faaliyetleri ile yan hizmetlerini, bu raporda bahsi geçen şirketlere, muhtelif zamanlarda, sunmayı teklif edebilir veya sunabilir. Muhtelif zamanlarda, Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin, ortaklarını, iştiraklerinin ve işbu kapsamdaki yöneticilerinin, yetkililerinin, çalışanlarının veya temsilcilerinin, doğrudan veya dolaylı olarak, raporda bahsi geçen işlemler, menkul kıymetler veya emtialar üzerinde pozisyonları bulunabilir veya farklı nedenlerle ilgi ve ilişkileri bulunabilir. Söz konusu çıkar çatışması durumlarında Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. , internet sitesinde yer alan Çıkar Çatışması Politikası uyarınca hareket eder. Bu rapor, sadece gönderildiği kişilerin kullanımı içindir. Bu raporun tümü veya bir kısmı Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, yayınlanamaz veya üçüncü kişilere gösterilemez, ticari amaçla kullanılamaz.